

ΕΠΙΛΟΓΟΣ '98

ΕΤΗΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΧΡΟΝΟΣ 7ος - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1998
ΕΚΔΟΣΗ © ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΕΤΗΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ Αστική μη Κερδοσκοπική Εταιρεία
ΙΔΡΥΤΗΣ ΣΠΥΡΟΣ ΓΑΛΛΙΟΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ ΝΙΚΟΣ Σ. ΓΑΛΛΙΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ ΕΦΗ ΓΑΛΛΙΟΥ-ΒΑΚΛΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΞΙΑ ΝΤΑΝΑ ΜΑΓΚΛΑΡΑ
ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ-ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ & ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ ΕΦΗ ΚΥΠΡΑΙΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΑΚΗΣ ΒΛΑΣΤΟΣ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ ΜΕΝΗ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΤΣΟΒΟΥ
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΙΡΗΝΗ ΣΥΚΑΛΛΟΥ
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΚΟΝΑΣ ΜΑΝΩΛΗΣ ΚΥΠΡΑΙΟΣ
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ ΑΛΕΚΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΟΥ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΤΥΠΩΣΗΣ ΗΛΙΑΣ ΑΞΙΟΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΜΟΝΤΑΖ ΣΥΛΒΙΑ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ
ΕΚΤΥΠΩΣΗ «ΓΑΡ. ΒΟΥΛΓΑΡΙΔΗΣ - ΔΗΜ. ΧΑΤΖΗΣΤΥΛΗΣ» Ο.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ «ΓΡΑΦΕΜΠΟΡΙΚΗ» Ο.Ε. - «ΔΕΤΙΚΗ» Ο.Ε.
ΓΡΑΦΕΙΑ Χαλανδρίου 39, 151 25 Μαρούσι Τηλ.: 68.99.400-7, 68.98.978 - Fax: 68.99.439
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ «ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ», Κολοκοτρώνη 19, 105 62 Αθήνα Τηλ.: 32.27.840, 32.31.741
Απαγορεύεται, με οποιονδήποτε τρόπο, η δημοσίευση ή παραγωγή -ηλεκτρονική κ.λπ.- του περιεχομένου της έκδοσης χωρίς τη γραπτή έγκριση του εκδότη.

Συνεργάτες



ΜΠΑΣΚΟΖΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ Ν.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΙΔΕΕΣ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Χ.
ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ ΑΓΓΕΛΟΣ
ΖΗΡΑΣ ΑΛΕΞΗΣ
ΖΟΡΜΠΑ ΜΥΡΣΙΝΗ
ΜΕΝΔΡΑΚΟΣ ΤΑΚΗΣ
ΠΑΝΩΡΙΟΣ ΜΑΚΗΣ
ΠΑΤΣΙΟΥ ΒΙΚΥ
ΤΣΑΚΝΙΑΣ ΣΠΥΡΟΣ
ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΑΓΓΕΛΗΣ



ΘΕΑΤΡΟ

ΑΝΔΡΙΑΝΟΥ ΕΛΣΑ
ΒΑΚΛΟΠΟΥΛΟΥ ΗΡΩ
ΒΑΡΒΕΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
ΒΑΡΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΗ
ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ
ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ ΕΥΑ
ΚΑΡΑΚΟΥΛΗ ΕΛΕΝΑ
ΝΤΑΒΕΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΘΑΝΑΣΗΣ
ΣΑΡΗΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ Δ.
ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ Χ.
ΤΑΣΣΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ
ΦΕΣΣΑ-ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΕΛΕΝΗ
ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ



ΜΟΥΣΙΚΗ

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ ΣΤΕΛΛΑ
ΔΡΟΣΟΣ ΙΑΚΩΒΟΣ
ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΥ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ
ΣΥΜΕΩΝΙΔΟΥ ΑΛΕΚΑ



ΧΟΡΟΣ

ΜΠΑΡΜΠΟΥΣΗ ΒΑΣΩ
ΡΙΚΑΚΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΧΑΣΙΩΤΗ ΝΑΤΑΣΣΑ

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

ΜΑΓΚΛΑΡΑ ΝΤΑΝΑ
ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ ΘΑΝΑΣΗΣ
ΣΑΡΡΗΣ ΚΥΡΙΛΛΟΣ
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ ΜΑΝΟΣ
ΨΑΡΑΚΗ ΒΑΣΩ



ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

ΑΚΤΣΟΓΛΟΥ ΜΠΑΜΠΗΣ
ΜΙΚΕΛΙΔΗΣ ΦΕΝΕΚ ΝΙΝΟΣ



MEDIA

ΖΑΧΑΡΑΤΟΥ ΣΟΝΙΑ
ΜΑΡΙΝΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
ΜΕΣΣΗΝΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ Γ.
ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ



ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ ΚΩΣΤΗΣ
ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ ΗΡΑΚΛΗΣ



ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

ΑΒΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΑΝΤΩΝΑΚΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ
ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΚΑΛΟΓΕΡΑΣ ΝΙΚΟΣ
ΚΩΤΣΙΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΛΙΑΣΚΑΣ ΚΩΣΤΑΣ
ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ ΑΥΓΗ
ΠΑΠΠΑΣ ΘΑΝΑΣΗΣ
ΣΗΜΑΙΟΦΟΡΙΔΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ



ΠΕΡΑΝ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ

ΚΟΚΚΙΝΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ Σ.
ΠΡΩΤΟΓΕΡΟΥ ΜΑΛΒΙΝΑ
ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

Χ. ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ*

Το θέατρο στα κέντρα του μείζονος ελληνισμού

Μετά την καταστροφή των πλούσιων ελληνικών κέντρων της Μεσογείου, το ελληνικό θέατρο θα ακολουθήσει την ιστορική μοίρα, ανοδική και πτωτική, των ελληνικών παροικιών, μέχρι την οριστική εξαφάνισή του μαζί μ' αυτές, για να μεταφερθεί σε νέες εστίες (Αυστραλία, Αμερική, Δυτ. Ευρώπη), όπου χιλιάδες μεταναστών ρίζωσαν από τις αρχές του αιώνα. Εκεί συνεχίζει να εκφράζει τις ψυχικές και πνευματικές αναζητήσεις του απανταχού ελληνισμού, μόνο που αλλάζει πλέον χαρακτήρα: Από κοσμοπολίτικο και ψυχαγωγικό γίνεται το θέατρο των μεταναστών, που εκφράζουν τον πόνο της αποδημίας...

Από τα μέσα του 18ου αιώνα το θέατρο, ως λογοτεχνικό είδος, συγκεντρώνει το ενδιαφέρον των φαναριώτικων κύκλων στα σημαντικά κέντρα του ελληνισμού της διασποράς (Βουκουρέστι, Ιάσιο, Οδησσό, Βιέννη, Τεργέστη, Βουδαπέστη), αλλά και στην ίδια την Κωνσταντινούπολη, στο πλαίσιο του κινήματος του διαφωτισμού για την ηθικοπλαστική και παιδαγωγική επιρροή του στην ηθική βελτίωση και κοινωνικοποίηση του ατόμου. Η μύηση στο νέο είδος θα αρχίσει με την ανάγνωση έργων της ευρωπαϊκής δραματουργίας στο πρωτότυπο, προσέγγιση που επέτρεπε η γλωσσομάθεια των Φαναριωτών, για να προχωρήσει με τη μετάφραση στα ελληνικά έργων του Μολιέρου, Κότσεμπου,

Αλφιέρι, Βολτέρου, Μεταστάσιου και Γκολντόνι, που εξέφραζαν το πνεύμα του Διαφωτισμού.

Το 1785 γράφεται το πρώτο ελληνικό έργο του πνευματικού αυτού χώρου, «Ο Αλεξανδροβόδας ο ασυνείδητος», του Γεωργίου Σούτσου, για να ακολουθήσουν τα έργα «Άστυλιν του φθόνου», «Αυλικός ο πεφωτισμένος» και «Η Πατρίς των τρελών» (1805), του ίδιου, «Αχιλλεύς» του Αθ. Χριστόπουλου (1805), καθώς και «Ασπασία» (1813), «Κορακιστικά» (1813) και «Πολυξένη» (1814) του Ιάκ. Ρίζου Νερούλου. Με την αυγή του 19ου αι., παράλληλα με τη συγγραφική και μεταφραστική ενασχόληση, το ενδιαφέρον θα στραφεί στη θεατρική πράξη. Εντοπίζονται τότε οι πρώτες προσπάθειες θεατρικών παραστάσεων στο πλαίσιο είτε των δραστηριοτήτων των εκεί ελληνικών σχολείων (π.χ. Ελληνικό Γυμνάσιο Ιαίου - 1803, Ελληνική Ακαδημία Βουκουρεστίου 1816-1817) είτε των πνευματικών αναζητήσεων προσωπικοτήτων

(*) Η Χ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου είναι λέκτορας στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών και εκτ. καθηγήτρια Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας ΤΕΙ Αθηνών.

ΘΕΑΤΡΟΝ ΜΠΕΛΒΕΝΤΕΡΕ

ΤΡΙΤΗ 11 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1928

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Τραγωδία εις 4 Μέρη

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΜΑΡΙΚΑ ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ

ΔΙΑΝΟΜΗ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

Κρέων	Ι. Αποστολίδης
Αίμων	Κ. Αποστόλης
Σεβασία	Γ. Γληνός
Φίλιος	Ε. Μαρίας
Κρυση	Α. Μενεζής
Χορός	Κ. Παπαγεωργίου
Γαργύριος	Γ. Γεωργιάδης
	Ι. Ραυτοπούλου
Αντίγονη	ΜΑΡΙΚΑ ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ
Ισμήνη	Θ. Λοΐη
Ερεβία	Γ. Βασιλειάδου

Φύλακες - Φυλακιστάς

ΤΕΤΑΡΤΗ 12 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1928

ΓΙΕΡ ΦΡΟΝΤΑΙ

Ο ΑΠΟΡΟΠΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΙΣΠΑΝΟ

Δράμα εις 4 Ημέρας

ΣΤΕΦΑΝΙΑ ΜΑΡΙΚΑ ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ

ΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Στεφάνη Ουρασίη	ΜΑΡΙΚΑ ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ
Πισκοπίν	Φανερή Λοΐη
Αντανατίνα	Α. Παναγιωτίδου
Μίς Ριπ	Γ. Βασιλειάδου
Ιωάννα	Κ. Ραυτοπούλου
Ιουλιόνα	Α. Αεωφόρου
Μίς Ταρίος	Πόπη Παναγιωτίδου
Γεώργιος Ντεβίλιαν	Μ. Βαρδύ
Κέρας Ουρουά	Ι. Αποστολίδης
Αλέξανδρος Αμπελιουράκος	Κ. Παπαγεωργίου
Στεφάνος	Ι. Βασιλειάδου
Αναστασία	Γ. Γεωργιάδης
Όσκα	Α. Μενεζής
Νουκιά	Γ. Γεωργιάδης
Ένας σπαρτός	Γ. Γεωργιάδης
Ένας ύπαιθρος	Γ. Κοουβόλης

* Η Αη κρέβης από Βαίν. Σάν ντε Λοΐς. * Η Βα κρέβης από Παρίσι, από σπέρτα του Ντεβίλιαν. * Η Γη κρέβης από Όλντς-Πορτλαντ, από κερτιάς σπέρτα της Στεφάν.

Πρόγραμμα της εποχής (1928) από παράσταση στην Κωνσταντινούπολη (Αρχειό Θεατρικού Μουσείου)

των φαναριώτικων αυλών (π.χ. Αθ. Χριστόπουλος και Θεοδ. Αλκαίος στην αυλή του Αλεξ. Μουρούζη στο Ιάσιο - 1805, Ραλλού Καρατζά στην αυλή του πατέρα της Ιω. Καρατζά στο Βουκουρέστι 1816-1818). Ερασιτεχνικές παραστάσεις δίνονται και στα αρχοντικά των Φαναριωτών στην Κωνσταντινούπολη. Με την ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας και την προετοιμασία της εθνεγερσίας, το ελληνικό θέατρο θα πάρει πολιτικό και επαναστατικό χαρακτήρα και θα ενταχθεί στην υπηρεσία του μεγάλου Αγώνα. Τόσο οι παραστάσεις στην Οδησό (1814-1820) όσο και στο Βουκουρέστι (1818-1820) χαρακτηρίζονται από εθνεγερτικό πνεύμα. Κυριαρχούν οι πολιτικές και πατριωτικές τραγωδίες των **Βολτέρου**, **Αλφιέρι** και **Μεταστάσιου**, που με τα αρχαιοπρεπή θέματα τους παραπέμπουν στο ένδοξο αρχαιοελληνικό παρελθόν, καθώς και τα πρωτότυπα έργα του **Ιάκ. Ρ. Νερουλού** και του **Γ. Λασσάνη** («Η Ελλάς και ο Ξένος», «Αρμόδιος και Αριστογείτων») που έρχονται να συμβάλουν στην εθνική αφύπνιση. Μέσα απ' αυτή την ερασιτεχνική θεατρική δράση θα ξεπεταχτούν τέσσερις μεγάλοι ηθοποιοί, ο Θεόδωρος Αλκαίος, ο Γεώργιος Αβραμιώτης, ο Κωνσταντίνος Κυριακός Αριστίφας και ο Σπυρίδων

Δρακούλης. Ο τελευταίος θα χάσει τη ζωή του στη μάχη του Δραγατσανίου. Στην Κωνσταντινούπολη, στο αρχοντικό του Δημ. Μάνου, μαθητής από τις Κυδωνιές, υπό την καθοδήγηση του Κωνσταντίνου Οικονόμου, του εξ Οικονόμου, απαγγέλλει το 1820 «Πέρσες» του Αισχύλου, ενώ, όταν η εξέγερση στην Ελλάδα έχει ήδη εκραγεί, παίζεται κρυφά με άδοξο τέλος ο «Κωνσταντίνος Παλαιολόγος» του **Ζαμπέλιου**. Τα σημαντικά γεγονότα στην Κωνσταντινούπολη και στη Σμύρνη, που ακολούθησαν την έναρξη της ελληνικής επανάστασης, θα διακόψουν κάθε δραστηριότητα του ελληνικού στοιχείου. Με το πέρασμα του χρόνου οι ελληνικές κοινότητες της Κωνσταντινούπολης, της Σμύρνης και της Αλεξάνδρειας, των μεγάλων αυτών λιμανιών της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου, αυξάνουν αριθμητικά με τις μετακινήσεις από τα νησιά και την ηπειρωτική Ελλάδα, προσφύγων που αναζητούν εκεί την τύχη τους. Ανασυγκροτούνται και παίρνουν ξανά στα χέρια τους την οικονομική ζωή των νευραλγικών αυτών εμπορικών κέντρων. Η θεατρική ζωή των Ελλήνων θα ξαναρχίσει στο β' μισό του 19ου αι., όταν οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες το επιτρέψουν (διάταγμα Χάτι



Πρόγραμμα της εποχής (1928) από παράσταση στην Κωνσταντινούπολη (Αρχείο Θεατρικού Μουσείου)

Χουμαγιούν 1856), και θα στηριχθεί σε δύο παράγοντες: στους περιοδεύοντες θιάσους και στην ντόπια ερασιτεχνική δραστηριότητα των παντοειδών ελληνικών συσσωματώσεων (συλλόγων, λεσχών, ομίλων, σχολείων κ.ά.). Ως έκφραση πολιτιστικής δημιουργίας, το θέατρο θα καλύψει αφενός τις ανάγκες ψυχαγωγίας της διαμορφούμενης τάξης των ελλήνων αστών στα μεγάλα αυτά κέντρα του μείζονος ελληνισμού, αφετέρου θα χρησιμοποιηθεί ως μέσο καλλιέργειας της ελληνικότητας (ελληνική γλώσσα, ιστορία, παραδόσεις, ήθη και έθιμα) της ευρείας μάζας του ελληνικού στοιχείου, που κινδύνευε να αφελληνιστεί, εξαιτίας της συγχρώτσης του με αλλόθρησκες και αλλόγλωσσες εθνότητες. Η Κωνσταντινούπολη, συγκεντρώνοντας ένα συνεχώς αυξανόμενο ελληνικό πληθυσμό (287.000 Έλληνες το 1878), θα αποτελέσει το κέντρο της θεατρικής ζωής από το β' μισό του 19ου αι. έως το 1922. Με πρωτοπόρο τον **Διον. Ταβουλάρη** που έρχεται στην Κωνσταντινούπολη το 1858, θα ακολουθήσει η άφιξη μεγάλων θιάσων από την Αθήνα που παραμένουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα και συντηρούν την εκεί ελληνική σκηνή (θίασοι **Π. Σούτσα**, **Δ. Αλεξιάδη**, **Διον. Ταβουλάρη**, **Μιχ. Αρνιωτάκη**, **Νικ. Λεκατσά**, **Γεωρ. Πετρίδη** και **Αικ. Βερίωνη**) στα κεντρικά θέατρα (Ναούμ «Κρυστάλλινον

Παλάτιον», «Βυζαντινόν Αλκαζάρ», «Βέρδη», «Croissant», «Βαριετέ», «Μνηματακίων», «Ιπποδρομίου»). Σημαντική είναι και η παρουσία μικρότερων θιάσων που δραστηριοποιούνται περιστασιακά συνήθως σε περιφερειακά θέατρα (Γαλατά, Ταταύλα, Μέγα Ρεύμα, Υψωμαθεία, Διπλοκίονιον, Μακροχώριον κ.ά.) Ο ερασιτεχνισμός αποτελεί το δεύτερο άξονα δράσης του ελληνικού θεάτρου. Δημιουργήματα της ανήσυχης φύσης του κωνσταντινοπολίτικου ελληνισμού οι γηγενείς αυτοί θίασοι, έκφραση του υψηλού πνευματικού και πολιτιστικού επιπέδου τής εκεί ελληνικής κοινότητας, θα δώσουν το δικό τους στίγμα στην καλλιτεχνική δημιουργία, ιδιαίτερα σε περιόδους απουσίας επαγγελματικών θιάσων, καλύπτοντας επάξια το κενό στην ελληνική θεατρική σκηνή. Ενδεικτικά αναφέρονται οι ελληνικοί φιλοδραματικοί σύλλογοι «Αισχύλος» και «Σοφοκλής», με έδρα τα Ταταύλα, «Σοφοκλής» και «Ευέλπης» στο Πέραν, η Λέσχη Μνημοσύνη στο Φανάρι κ.ά. Το ρεπερτόριο των περιοδεύοντων θιάσων κάλυπτε όλο το φάσμα των τότε παιζόμενων έργων του ευρωπαϊκού νεοκλασικισμού (Μόντι, Αλφιέρι, Μεταστασιού) των μεγάλων κλασικών συγγραφέων (Σέξπιρ, Μολιέρου, Γκολντόνι, Γκέτε, Σίλερ) των μυθιστορηματικών



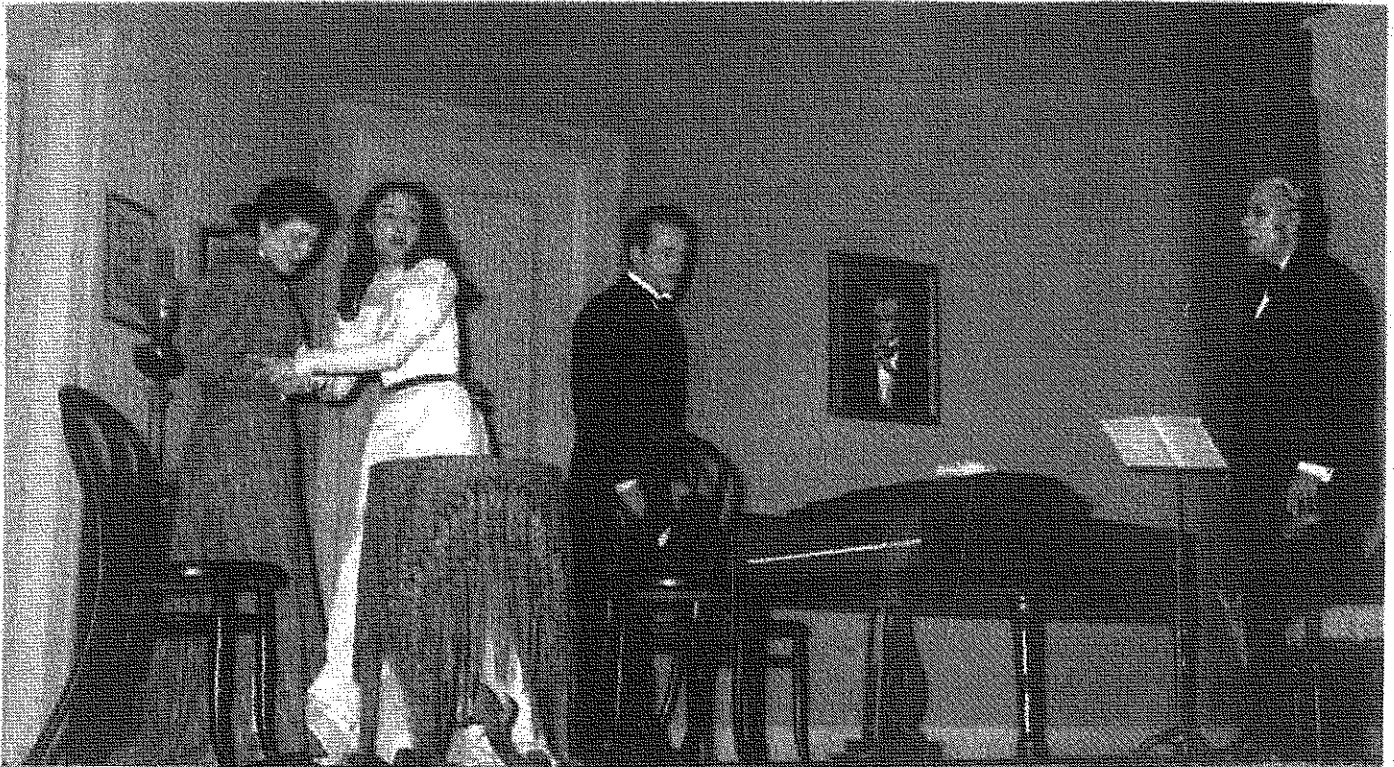
Από παράσταση στην Αλεξάνδρεια το 1928 «Ο αγαπητικός της Βοσκοπούλας»
(Αρχείο Θεατρικού Μουσείου)

δραμάτων του συρμού, εμπλουτιζόμενο κάθε φορά με την ελληνική δραματουργία (δράματα των Σπ. Ζαμπέλιου, Αλ. Ραγκαβή, Δημ. Βερναρδάκη, Σπ. Βασιλειάδη, κωμωδίες των Αγγ. Βλάχου, Νικ. Ζάνου, Χ. Άννινου και κωμειδύλλια των Δημ. Κορομηλά, Δ. Κόκκου κ.ά.) μαζί με ένα μεγάλο αριθμό μονόπρακτων κωμωδιών απαραίτητων για το κλείσιμο κάθε παράστασης, σύμφωνα με τη συνήθεια της εποχής. Η απαγόρευση από την τουρκική λογοκρισία έργων αναφερόμενων στην πρόσφατη ελληνική ιστορία στέρησε τις σκηνές του υπόδουλου ελληνισμού από τη σχετική ελληνική μετεπαναστατική θεατρική δραματουργία. Παράλληλα με τη συνεχή μεταφραστική προσπάθεια ξένου ρεπερτορίου, καθώς και με το ανέβασμα έργων αθηναίων δημιουργών, κάνει την εμφάνισή της και η πρωτότυπη κωνσταντινοπολίτικη θεατρική δημιουργία. Έτσι εμφανίζονται σημαντικοί θεατρικοί συγγραφείς, όπως οι Αλεξ. Ζωηρός, Οδ. Δημητράκος, Αλεξ. Σταματιάδης, Χρ. Σαμαρτζίδης, Αλεξ. Ραγκαβής, Δημ. Μισιτζής, Μιχ. Χουρμούζης, Κωνσταντίνος Ξανθόπουλος, Χριστ. Μισαηλίδης, Θωμάς Κωνσταντινίδης, Χρ. Χατζηχρήστος και άλλοι, λιγότερο γνωστοί, που με τα έργα τους δημιούργησαν την κωνσταντινοπολίτικη θεατρική λογοτεχνία.

Το παράδειγμα της Κωνσταντινούπολης θα ακολουθήσει η Σμύρνη και η Αλεξάνδρεια. Στη Σμύρνη, η πρώτη ελληνική παράσταση δίνεται στις 3 Φεβρουαρίου 1845 στο θέατρο «Ευτέρπη» από ερασιτέχνες, με την ιταλική κωμωδία «Μανιάδης» και ακολουθεί η «Βαβυλωνιά» του Δημ. Βυζάντιου.

Η σμυρναϊκή ελληνική κοινότητα –όπως και η κωνσταντινοπολίτικη– θα φτάσει στο απόγειο της ακμής της στο β' μισό του 19ου αι. και μαζί με αυτή και το ελληνικό θέατρο. Τρεις είναι και εδώ οι συντελεστές της άνθησής του: α) οι περιοδεύοντες θίασοι από την Ελλάδα, β) οι ντόπιοι ελληνικοί θίασοι, επαγγελματικοί και ερασιτεχνικοί και γ) οι πνευματικοί άνθρωποι της Σμύρνης, που με τη συγγραφή, τη μετάφραση και την έκδοση θεατρικών έργων δημιούργησαν τη σμυρναϊκή θεατρική λογοτεχνία. Από τους μεγάλους θιάσους έρχονται στη Σμύρνη ο «Μένανδρος» του Διον. Ταβουλάρη, οι θίασοι των Δημ. Αλεξιάδη, Μιχ. Αρνιωτάκη, Νικ. Λεκατσά, Αικ. Βερώνη, Νικ. Καρδαβίλλη, Ευαγ. Παρασκευοπούλου, Δημ. Κοτοπούλη, η «Νέα Σκηνή» του Κωνσταντίνου Χρηστομάνου, Περ. Χριστοφορίδη κ.ά.

Η έντονη θεατρική ζωή καθιστά επιτακτική τη δημιουργία θεατρικών χώρων, κατάλληλων να δεχτούν



Μ. Λολοπούλου, Ελ. Λαμπέτη, Λ. Καλέργης, Γ. Παππάς.
Από περιοδεία στο Κάιρο το 1954 του «Αγαπούλα μου» (Αρχείο Θεατρικού Μουσείου)

ελληνικούς και ξένους θιάσους. Έτσι, το ένα μετά το άλλο, κτίζονται τα θέατρα «Ευτέρπη» (1841), «Καμεράνο» (1862), τα θερινά θέατρα «Αλάμπρα» και «Ελδorado», «Σπόρτινγκ Κλαμπ» (1894), «Θέατρο Χαβούζας» (1900), «Γκαίυ» (1909) και τέλος τα θέατρα «Σπλέντιτ» και «Κρέμερ», ενώ λειτουργούν μικρότερα θέατρα στις συνοικίες και στα προάστια της Σμύρνης. Παράλληλα, η θεατρική ζωή της Σμύρνης εμπλουτίζεται από την ερασιτεχνική θεατρική δραστηριότητα. Τα ποικιλώνυμα συλλογικά όργανα της σμυρναϊκής ελληνικής κοινότητας, που εμφανίζονται πολυπληθή από το 1860 και μετά, θα περιλάβουν στις δραστηριότητές τους τη διοργάνωση θεατρικών παραστάσεων, είτε ως μέσα εξασφάλισης πόρων για την εξυπηρέτηση των σκοπών τους (κοινωνικών, φιλεκπαιδευτικών, φιλανθρωπικών κ.ά.) είτε για να εντυπώσουν στη θεατρική τέχνη, στο πλαίσιο της γενικότερης κίνησης για την πνευματική αναγέννηση του υπόδουλου ελληνισμού. Ενδεικτικά αναφέρονται το Αναγνωστήριον Σμύρνης «Ομόνοια» (1865), ο Φιλοδραματικός Όμιλος Σμύρνης (1870), ο Ερασιτεχνικός Θεατρικός Σύλλογος Σέξπιρ (1905), ο Όμιλος Φιλοτέχνων Σμύρνης (1919) κ.ά. Το ρεπερτόριο, ξένο και αθηνακεντρικό, εμπλουτίζεται

με πρωτότυπα έργα και μεταφράσεις σμυρναίων συγγραφέων όπως των Ισ. Ι. Σκυλίση, Κ. Αμηνά, Κ. Υάκινθου, Φωκ. Βουτσινά, Λουκά Νικολαΐδη, Θ. Υπερίδη, Άγγελου και Γιώργου Σημηριώτη κ.ά. Στον 20ό αιώνα μέχρι τη μεγάλη καταστροφή θα αλλιεργηθεί η σμυρναϊκή επιθεώρηση, στην οποία θα διακριθούν οι επιθεωρησιογράφοι Ευαγ. Παντελίδης, Χρ. Παπαζαφειρόπουλος, Σύλβιος, Λαΐλιος Καρακάσης, Ανδρέας Κουτούβαλης, Νέστορας Λάσκαρης κ.ά. Ο αποκλεισμός του λιμανιού της Σμύρνης από τους συμμάχους κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είχε ως αποτέλεσμα την οργάνωση του ντόπιου ελληνικού θεάτρου. Σμυρναϊκοί επαγγελματικοί θίασοι συγκροτούνται από ντόπιους ηθοποιούς και άλλους που με τη μακρόχρονη παραμονή τους στην πόλη είχαν πολιτογραφηθεί Σμυρνιοί και δίνουν το θεατρικό τους «παράν» («Καλλιτεχνικός Θίασος Σμύρνης», «Πατριωτικός Θίασος», «Σμυρναϊκός Μουσικός Θίασος» κ.ά.). Τα πολεμικά γεγονότα του 1922 και η μεγάλη καταστροφή που θα ακολουθήσει θα θέσουν τέλος σε μια καλλιτεχνική παράδοση ενός και παραπάνω αιώνα. Στην Αίγυπτο οι ολιγάριθμοι, στις αρχές του 19ου αιώνα, Έλληνες (1.000-5.000 υπολογίζονται από τις

Πρόγραμμα από παράσταση στην Αλεξάνδρεια το 1925
του θιάσου της Μαρίκας Κοτοπούλη
(Αρχείο Θεατρικού Μουσείου)

πηγές), επωφελούμενοι στα χρόνια της γαλλικής κατοχής από την ευνοϊκή στάση των γάλλων κατακτητών, αλλά και αργότερα, από την ανεκτικότητα και τη συμπάθεια των Αιγυπτίων, δραστηριοποιούνται στον τομέα του εμπορίου και της ναυτιλίας και αναπτύσσονται ραγδαία, με πρόσκαιρη διακοπή στην περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης. Στα μέσα του 19ου αι. η άνθηση του ελληνικού στοιχείου είναι καταφανής. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η ελληνική ναυτιλία το 1841 κάλυπτε το 1/3 της εμπορικής κίνησης του λιμανιού της Αλεξάνδρειας. Συνακόλουθη είναι η αριθμητική αύξηση των αιγυπτιακού ελληνοισμού, που ιδρύει στην Αλεξάνδρεια το 1843 την πρώτη ελληνική κοινότητα, παράδειγμα για την ίδρυση ελληνικών κοινοτήτων και σε άλλες πόλεις της Αιγύπτου (στο Κάιρο το 1856, στη Μανασούρα το 1860, στο Πορτ-Σάιντ 1865, στο Σουέζ το 1888, στη Δαμάτη, στη Ροζέτη κ.ά.). Θα ακολουθήσει η ίδρυση ελληνικών σχολείων (π.χ. Τσοιτσαία Σχολή, Αβερλώφειο Γυμνάσιο στην Αλεξάνδρεια, Αμπτέιους Σχολή στο Κάιρο κ.ά.) νοσοκομείων, εκκλησιών, φιλανθρωπικών (π.χ. Μπενάκειον Οικονομικών Συστήσιον, Μπενάκειον Ορφανοτροφείον στην Αλεξάνδρεια, γηροκομείο «Άγιος Παντελεήμων» στο Κάιρο κ.ά.) και άλλων ευαγών ιδρυμάτων, που αντικατοπτρίζουν το δυναμισμό, την κοινωνική συνοχή και την οικονομική άνθηση του αιγυπτιακού ελληνοισμού (ίδρυση ελληνικού ταχυδρομείου το 1859 και ελληνικής τράπεζας το 1870 στην Αλεξάνδρεια).

Παράλληλα με την οικονομική δραστηριότητα, η τάξη των ελλήνων αστών θα καλλιεργήσει τα γράμματα και τις τέχνες, δημιουργώντας έτσι μια γενικότερη πολιτιστική ζωή. Σ' αυτή θα ενταχθεί και το ελληνικό θέατρο.

Η μέχρι σήμερα απουσία εμπεριστατωμένης μελέτης για το ελληνικό θέατρο στην Αίγυπτο δεν μας επιτρέπει να γνωρίζουμε επακριβώς την απαρχή της εκεί ελληνικής θεατρικής δραστηριότητας. Το πρώτο θέατρο που αναφέρεται είναι το θέατρο «Ζιζίνια» στην Αλεξάνδρεια. Η θεατρική ζωή θα στηριχθεί στους ελληνικούς θιάσους που περιοδεύουν στα μεγάλα κέντρα του ελληνοισμού στην



ανατολική λεκάνη της Μεσογείου (Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, Αλεξάνδρεια). Ενδεικτικά αναφέρονται το 1868 η Ελληνική Δραματική Εταιρεία με πρωταγωνίστρια την Πιπίνα Βανασέρα, οι θιάσοι του Διον. Ταβουλάρη (Μένανδρος 1880-1881, 1893-1894) του Δημ. Αλεξιάδη (1886), της Αικ. Βερόνη, της Ευαγ. Παρασκευοπούλου, ο μελοδραματικός θιάσος του Ιω. Καραγιάννη (1889), ο θιάσος του Ευαγ. Παντόπουλου (1895) κ.ά., να δίνουν παραστάσεις στην Αλεξάνδρεια. Στο δεύτερο μισό του 19ου αι. όσο και στον 20ό αι. οι θεατρικοί χώροι ξεφυτρώνουν ο ένας μετά τον άλλο. Αναφέρονται τα θέατρα «Πολυθέαμα» (1892-1893), «Εδέμ» (1892), το θέατρο του Αντ. Μομφερράτου που κτίστηκε το 1893, το θέατρο «Κορντάχη» που κατεδαφίστηκε το 1899, το «Αλκαζάρ» (1899-1903), ο «Παράδεισος» που το 1897 μετονομάζεται σε «Παλαιά Κρυστάλ», το «Παυσιλυπον», το «Φάληρον», οι «Πυραμίδες» (1899-1904), το «Θέατρο του Δούναβη».

τα θερινά θέατρα του «Μπακός» (1904-1907) και του «Μωχαρέμπει». Επίσης το «Αλάμπρα», που κτίστηκε το 1907 και λειτούργησε για πολλά χρόνια, το θέατρο «Ρις», το «Λούνα Παρκ», που από το 1917 αποτέλεσε για δεκαετίες το επίκεντρο της θεατρικής ζωής της πόλης, το «Μέγα Καζίνο» (1919), «Belle Vue» (1919), «Lyons», το θερινό «Belvedere» το «Κονκόρντια», τα «Ολύμπια», όπου εμφανίστηκε η Μαρίκα Κοτοπούλη και το θερινό «Ελβέτσια», που λειτούργησε μόνο δύο χρόνια και τα βραχύβια «Καζαμπλάνκα» και «Μοασάτ». Από τα τελευταία θέατρα το θέατρο «Μωχάμετ Άλη» γνώρισε λαμπρές ημέρες στις περιοδείες των θιάσων Βάσως Μανωλίδου, Μαίρης Αρώνη, Κατερίνας Ανδρεάδη με τον Αιμ. Βεάκη και Έλλη Λαμπέτη, Γ. Παππά, Δημ. Χορν (1955).

Το ελληνικό θέατρο, με το ανέβασμα σημαντικών παραστάσεων, γνώρισε ημέρες δόξας στην Αίγυπτο. Ενδεικτικά μνημονεύουμε την «Κυρά Ευφροσύνη» του Δ. Βερναρδάκη (1886), τα μελοδράματα «Ύπνοβάτες» του Μπελίνι και η «Απαγωγή από το Σαρά» του Μότσαρτ από τον Ελληνικό Μελοδραματικό Θίασο του Ιω. Καραγιάννη (1889), τον «Οθέλλο» (1893) από τον Δημ. Ταβουλάρη και τη «Γαλάτεια» του Σπ. Βασιλειάδη (1894), τη «Μήδεια» του Αλφιέρι και τον «Άμλετ» από το θίασο της Ευαγ. Παρασκευοπούλου στα τέλη του 19ου αι.

Ο 20ός αιώνας αρχίζει με τις «Νεφέλες» του Αριστοφάνη στη μετάφραση του Γ. Σουρή, παράσταση-σταθμός, για την οποία ο ποιητής επισκέπτεται την Αίγυπτο το 1901. Το 1902 η Νέα Σκηνή με τον Κ. Χρηστομάνο θα δώσει δείγματα της πρωτοποριακής για την εποχή σκηνοθεσίας του, ενώ την ίδια χρονιά παίζεται το έργο του Ίψεν «Ρόσμερσχολμ» από το θίασο της Σμαράγδας Ησαΐα. Το 1907 το Ελληνικό Μελοδράμα του Δημ. Λαυράγκα παρουσιάζει τα ελληνικά μελοδράματα «Κυρά Φροσύνη» και «Μάρκος Μπότσαρης». Θα ακολουθήσουν ονομαστοί θίασοι: ο θίασος Χρισ. Νέζερ με την Κυβέλη (1911) και με τον Αιμ. Βεάκη (1922), και της Νίτσας Ράλλη (1917), της Ραζαλίας Νίκα (1919), του Βασ. Αργυρόπουλου (1924), το «Ελεύθερο Θέατρο» των Μουσαούρη - Νέζερ, οι θίασοι του Β. Λογοθετίδη, της Κατερίνας Ανδρεάδη κ.ά.

Στο θέατρο «Αλάμπρα» θα εμφανιστεί, επίσης, το Εθνικό Θέατρο με την Ελένη Παπαδάκη, την Κατίνα Παξινού, τον Αιμ. Βεάκη και τον Αλ. Μινωτή. Παράλληλα, η θεατρική ζωή θα τονωθεί με τη δημιουργία ντόπιων θιάσων, όπως αυτός του Μ. Δημητρίου (1939), που είχε δημιουργήσει και δραματική σχολή. Ως Ελληνικός Θίασος Αλεξανδρείας θα δώσει παραστάσεις στη διάρκεια του πολέμου, όπως και οι θίασοι των Κ. Σαρολίδη, Ν. Λώρη, Μ. Γιαννούλη, ενώ τα σκήπτρα κρατούν οι θίασοι από την Ελλάδα της

Σοφίας Βέμπο, του Αδ. Λεμού και της Ζαζάς Μπριλάντη, που ενθουσιάζουν την ελληνική παροικία, η οποία με την εγκατάσταση εκεί της ανεξάρτητης ελληνικής κυβέρνησης και υπηρεσιακών παραγόντων γνωρίζει αύξηση του δυναμικού της.

Μετά τον πόλεμο, την Αλεξάνδρεια επισκέπτονται το «Θέατρο Τέχνης» του Κάρου Κουν (1949), η Μαρίκα Κοτοπούλη (1951), ο Δημ. Χορν, ο Μ. Φωτόπουλος κ.ά. Ο θίασος του Δημ. Μυράτ θα είναι ο τελευταίος θίασος από την Ελλάδα που θα επισκεφτεί την Αίγυπτο, το 1960.

Αλλά και οι ερασιτέχνες δεν θα υστερήσουν σε θεατρική δράση. Από τη Société Artistique του 19ου αι., στο ερασιτεχνικό θίασο «Μούσαι» (1924) υπό την καθοδήγηση του λυκειάρχη Γ. Οικονομίδη, στους «Αισχύλον» και «Απόλλωνα» στη δεκαετία 1930-1940, και στο μεταπολεμικό Ελληνικό Σύλλογο Ερασιτεχνών με πρόεδρο το Ν. Δουγένη, για να μνημονεύσουμε τους σημαντικότερους, οι ερασιτέχνες θα δώσουν στην Αίγυπτο το δικό τους θεατρικό «παράν».

Μέσα στο πλαίσιο της πλούσιας και καρποφόρας παραγωγής της αλεξανδρινής λογοτεχνίας θα εμφανιστούν επίσης συγγραφείς, που θα διατρέψουν στη συγγραφή θεατρικών έργων, χωρίς όμως να παρουσιαστεί ανάμεσά τους ένας αξιόλογος θεατρικός συγγραφέας. Στο 19ο αι. εμφανίζονται η Μαρία Μηχανίδου και ο Θ. Χριστοδούλου, ενώ στον 20ό αι. κυρίως επιθεωρησιογράφοι, οι Βάσως Τήνιος, Κρίνος ντε Κάστρο, Δημ. Καδάρχης, Στ. Χριστοφίδης, Χαρ. Κασφίκης, Δημ. Σταυρίδης, Αντ. Πλωμαρίτης, Α. Παλαιολόγος, Ντ. Κουτσούμης κ.ά., καθώς και ο Κ.Ν. Κωνσταντινίδης.

Το ελληνικό θέατρο θα ακολουθήσει την ιστορική μοίρα, ανοδική και πτωτική, των ελληνικών παροικιών, μέχρι την οριστική εξαφάνισή του μαζί μ' αυτές, για να μεταφερθεί σε νέες εστίες (Αυστραλία, Αμερική, Δυτ. Ευρώπη), όπου χιλιάδες μεταναστών ρίζωσαν από τις αρχές του αιώνα, αλλά και μετά την καταστροφή των πλούσιων αυτών ελληνικών κέντρων της Μεσογείου. Εκεί συνεχίζει να εκφράζει τις ψυχικές και πνευματικές αναζητήσεις του απανταχού ελληνισμού. Μόνο που αλλάζει πλέον χαρακτήρα. Από κοσμοπολίτικο και ψυχαγωγικό γίνεται το θέατρο των μεταναστών, που εκφράζουν τον πόνο της αποδημίας, θρηνούν τις χαμένες πατρίδες και νοσταλγούν τη μακρινή πλέον Ελλάδα. Η μελέτη του θεάτρου του ελληνισμού της διασποράς στον 20ό αι. αποτελεί σήμερα ένα ζητούμενο για τον επιστημονικό χώρο της ελληνικής θεατρολογίας, που θα μας δώσει μελλοντικά μια εικόνα της πνευματικής αυτής δημιουργίας του εξωελλαδικού ελληνισμού.